

Katowice, dnia 14 listopada 2018 r.

dr hab. prof. UŚ. Krystian Markiewicz

Katedra Postępowania Cywilnego

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Śląski

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pani Agnieszki Gołąb „Umorzenie postępowania w procesie cywilnym”

I. Wybór tematu naukowego (tematu rozprawy)

Temat rozprawy Pani magister Agnieszki Gołąb został wybrany prawidłowo. Daje on podstawę do przeprowadzenia badań naukowych oraz pozwala na rozważenie szeregu istotnych pod względem naukowym i praktycznym problemów, pozwalających wykazać się ogólną wiedzą teoretyczną.

Problematyka umorzenia postępowania w procesie cywilnym cały czas wywołuje dyskusje, co dostrzega Doktorantka. Na gruncie aktualnego stanu prawnego były już opracowania monograficzne na temat zagadnienia będącego przedmiotem niniejszego opracowania, w tym niedawno wydana praca *A. Olasia, Umorzenie procesu cywilnego, Warszawa 2016*. W żaden sposób nie eliminuje to jednak potrzeby dalszych badań i dyskusji naukowych, co potwierdzone zostało w opracowaniu Doktorantki. Doniosłość zagadnienia umorzenia postępowania, jest znacząca także w kontekście wartości konstytucyjnych, jak realizacja prawa do sądu, a szczególnie jednego z jego aspektów tj. prawa do wyroku. Tym samym należy uznać, że dobór tematu jest prawidłowy z teoretycznego, ale i praktycznego punktu widzenia. Potwierdzeniem tego ostatniego są liczne wypowiedzi judykatury.

II. Cel rozprawy (i jego realizacja). Treść rozprawy. Warsztat naukowy, język rozprawy. Struktura pracy.

1. Jak pisze Doktorantka we „Wprowadzeniu”, przyczynami podjęcia się analizy tematu umorzenia postępowania są porównanie tej instytucji z odrzuceniem pozwu, przeprowadzenie badań prawnoporównawczych oraz wyjaśnienie narastających w nauce i praktyce wątpliwości w funkcjonowaniu tej instytucji. Szczególnie dwa ostatnie powody należy odczytywać pod kątem celów pracy. Wszystkie ważne zagadnienia dotyczące funkcjonowania instytucji umorzenia zostały przedstawione, dając całościowy obraz funkcjonowania instytucji. Analiza problematyki umorzenia opierała się nie tylko na gruntowne zebranej wypowiedzi polskiej doktryny i orzecznictwa, ale i była ona konfrontowana z wynikami pogłębionych badań komparatystycznych.

Autorka zaznaczyła, że przedmiotem analizy nie będzie postępowanie nieprocesowe. Takie ograniczenie nie umniejsza wartości pracy i możliwości całościowej analizy tytułowego zagadnienia.

Wskazane wyżej cele pracy zostały zrealizowane. Autorka omówiła bowiem w zasadzie wszystkie istotne zagadnienia procesowe umorzenia postępowania, a także konsekwencje materialnoprawne zastosowania przedmiotowej instytucji. Odnosiły się one do materii statyki i dynamiki postępowania, w tym także postępowania apelacyjnego i innych wywołanych wniesieniem środków zaskarżenia. Doktorantka, co jest niewątpliwą zaletą pracy, dokonała krytycznej analizy obecnej regulacji przy uwzględnieniu uwag prawnoporównawczych.

2. W rozdziale pierwszym Doktorantka prezentuje zagadnienia wstępne. Kolejno omawia pojęcie umorzenia postępowania i genezę tej instancji w prawie polskim, niemieckim, austriackim, francuskim. Przedstawia tytułową problematykę w kontekście prawa do sądu, istoty i celów procesu cywilnego. Oddzielnie opisuje przedmiot umorzenia postępowania w sprawie, postępowania wpadkowego oraz w instancji. Wnikliwe i trafne są jej uwagi co do możliwości umorzenia postępowania na etapie postępowania kasacyjnego, uwzględniające charakter prawny tego postępowania i aktualne brzmienia przepisów. W dalszej części uwagę skupia na

problematyce przesłanek procesowych i ich następczego braku. Wskazuje przy tym, że umorzenie postępowania w kontekście prawa do sądu nie stanowi ograniczenia praw do wyroku, ale współkształtuje jego treść (s. 27 i 31). Trafnie zwraca uwagę, że prawo do wyroku powinno być rozumiane jako prawo do rozpatrzenia sprawy (s. 31). Szczególnie jest to widoczne na gruncie postępowania nieprocesowego, gdzie niektóre postępowania ze swej istoty nie kończą się wydaniem orzeczenia, a interes wnioskodawcy jest w pełni chroniony przez inne substytuty orzeczenia.

Rozdział II zatytułowany jest: „Przyczyny umorzenia postępowania w procesie cywilnym”. Autorka rozważania rozpoczyna od analizy następczego braku żądania. Zasadnie czyni dystynkcje między cofnięciem pozwu, żądaniem zakończenia postępowania oraz wnioskiem o umorzenie postępowania. W tej części pracy porusza problematykę procesu bez żądania oraz skutków zawarcia ugody sądowej. W części dotyczącej nieuleczalnego naruszenia zasady dwustronności, omawia konfuzję procesową, śmierć strony, utratę zdolności sądowej. Dalej, w kontekście umorzenia postępowania omawia niedopuszczalność drogi sądowej, *res iudicata*, *lis pendens*, immunitety, wejście w życie nowego prawa. Następnie uwagę koncentruje na problematyce zbędności wyroku. Doktorantka stawia tezę, że dobrowolne spełnienie świadczenia w toku procesu, podyktowane chęcią zaspokojenia wierzyciela (*causa solvendi*), czyni wydanie wyroku zbędnym. Jej zdaniem, *de lege lata* nieuzasadnione jest rozpatrywanie tej sytuacji w kontekście cofnięcia powództwa albo oddalenia powództwa z powodu jego bezzasadności (s. 186-187). Następnie zmierza się z problematyką interesu prawnego. Nie przesądza stanowczo o jego charakterze prawnym, choć opowiada się by w przyszłości kwalifikować go do bezwzględnych przesłanek procesowych. Szczególnie ciekawe są tu rozważania komparatystyczne, które umiejętnie wykorzystuje w swojej argumentacji. Ostatnia grupa przyczyn łączy się z sytuacjami zawieszenia postępowań, które mogą prowadzić do ich umorzenia.

Rozważania dotyczące sposobu umorzenia postępowania w procesie cywilnym zostały zawarte w rozdziale III. Autorka zestawia je w dwóch grupach, a to na mocy postanowienia sądu i z mocy prawa. Wszechstronnie omawia postać orzeczeń w różnych konfiguracjach procesowych, porusza problematykę ich zaskarżenia w

przypadku niewłaściwie nadanej postaci orzeczeń (np. wyrok zamiast postanowienia). Dalsze uwagi w zakresie pierwszej grupy koncentrują się na problematyce umorzenia postępowania jako następstwa czynności procesowych stron oraz ugody sądowej. *De lege ferenda* Doktorantka proponuje, odwołując się do badań komparatystycznych, uproszczenie obecnie obowiązującego modelu przez wprowadzenie dwóch oddzielnych instytucji, tj. cofnięcia pozwu i zrzeczenia się roszczenia (procesowego). Pierwsza z tych instytucji (tj. cofnięcie pozwu) mogłaby funkcjonować w dotychczasowym kształcie wraz ze wszystkimi elementami warunkującymi jej skuteczność na poszczególnych etapach procesu oraz efektem końcowym w postaci umorzenia postępowania. Oddzielnie należałoby uregulować autonomiczną względem niej instytucję zrzeczenia się roszczenia procesowego prowadzącą do wydania wyroku oddalającego powództwo już w pierwszym procesie. „Wyrok ze zrzeczenia się” stanowiłby swoiste przeciwieństwo, względnie odpowiednik, funkcjonującego obecnie „wyroku z uznania” (s. 248-249). Z kolei w związku z zawarciem ugody pod rozwagę poddaje wprowadzenie regulacji „wyroku z ugody”. Odnośnie umorzenia postępowania *ex lege*, zwraca ona uwagę na trudności związane z koncepcją wydawania postanowień potwierdzających takie umorzenie.

Kolejny rozdział zatytułowany jest: „Skutki umorzenia postępowania w procesie cywilnym”. Szczególnie ciekawe są uwagi co do materialnoprawych skutków umorzenia postępowania. Ogólnikowo, aczkolwiek przekonująco krytykuje stanowisko wyrażone przez SN i część doktryny, że wytoczenie powództwa w elektronicznym postępowaniu upominawczym zakończonym umorzeniem postępowania na podstawie art. 505³⁷ § 1 k.p.c. przerywa bieg terminu przedawnienia (s. 312-313). Rozważania tego rozdziału kończy zagadnienie dotyczące obowiązku zwrotu kosztów procesu. Doktorantka czyni dystynkcje w zakresie stosowania art. 203 § 2 zd. 2 k.p.c. w zależności od tego, czy pozwany, spełniając świadczenia, kwestionuje zasadność dochodzonego roszczenia. Powstaje tu problem prowadzenia swobodnego procesu w procesie dla wykazania zasadności roszczenia w chwili jego wnoszenia. Do rozważania pozostaje wprowadzenie swobodnego domniemania, celem niekontynuowania procesu tylko z powodu kosztów postępowania.

Przedmiotem rozdziału V jest badanie podstaw umorzenia postępowania w procesie cywilnym. Szczegółowo Autorka przedstawia problematykę związania przyczyną zawieszania przy podejmowaniu decyzji o umorzeniu postępowania. Zwraca przy tym uwagę na różne konfiguracje w zależności od tego, co jest objęte sentencją postanowienia o zawieszaniu. Wydaje się, że rozważania te powinny być poprzedzone stanowiskiem co do tego, co może i zarazem musi być przedmiotem orzekania i co ma zawierać sentencja orzeczenia. Jeżeli bowiem przyjąć, że przyczyna zawieszania nie powinna być tam ujmowana, a tym samym powinna ograniczać się do rozstrzygnięcia o zawieszeniu postępowania, to rodzi się pytanie, czy wskazana w sentencji przyczyna wywołuje jakikolwiek skutek. Tym samym należałoby rozważyć ujednoczenie tych sytuacji, wskazać na relacje między sentencją i uzasadnieniem, i dopiero rozstrzygnąć, jakie znaczenie ma czy sąd tylko orzekł o zawieszeniu postępowania, czy też wskazał podstawę prawną, czy dodał także przyczynę faktyczną mniej lub bardziej rozbudowaną (s. 353). Nie można wykluczyć, że kumulatywnie zachodzi kilka przyczyn uzasadniających zawieszanie. Rodzi się pytanie, o to co decyduje o prawidłowości i pełności postanowienia, zwłaszcza w sytuacji braku uzasadnienia. W tym kontekście dyskusyjne jest twierdzenie, że – z pewnymi zastrzeżeniami – jeżeli sąd nie ogranicza się do stwierdzenia, że „zawiesza postępowanie”, ale umieszcza w sentencji postanowienia także podstawę prawną rozstrzygnięcia lub opisowo wskazuje w niej przyczynę zawieszenia, to przy niezmiennych okolicznościach sprawy nie może następczo badać prawidłowości tego orzeczenia (s. 358-359). W dalszej części rozdziału uwagi dotyczą podjęcia postępowania, wpływu zawieszenia postępowania na bieg terminów oraz forum na którym podejmowane są postanowienia o umorzeniu postępowania.

Ostatni merytoryczny rozdział dotyczy kontroli umorzenia postępowania w procesie cywilnym. Autorka stoi na stanowisku, że *de lege lata* podniesienie przez stronę zarzutu wskazującego istnienie podstawy do umorzenia postępowania sprawia, że sprawa powinna zostać skierowana na rozprawę. Jeżeli sąd przychyli się do twierdzeń strony, to wyda postanowienie o umorzeniu postępowania. W przeciwnym przypadku, sąd zobowiązany jest wydać na rozprawie oddzielne postanowienie o

odmowie umorzenia postępowania, stanowiące dla strony samodzielną podstawę do zainicjowania kontroli instancyjnej w drodze zażalenia (art. 222 zd. 1 k.p.c. w zw. z art. 394 § 1 pkt 1 k.p.c. anlg.). Mimo, że ziszczenie się takiego scenariusza nie wpłynie automatycznie na dalszy tok postępowania pierwszoinstancyjnego, sąd może wstrzymać rozpoznanie sprawy do czasu uprawomocnienia się postanowienia (s. 381). Jest to ważna i dobrze argumentowana propozycja, mogąca mieć duże znaczenie dla praktyki sądów powszechnych. Przyjmuje w dalszej części dysertacji, że sąd odwoławczy ma obowiązek z urzędu badać, czy postępowanie nadal jest dopuszczalne np. na skutek skutecznego cofnięcia powództwa, które błędnie nie skutkowało umorzeniem postępowania przed sądem I instancji. Dalsze uwagi Doktorantka odnosi do postpowania kasacyjnego, skargi o wznowienie postępowania, skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia oraz wniosku o unieważnienie orzeczenia.

We „Wnioskach końcowych” Autorka podsumowuje i zestawia najważniejsze wcześniej wysnute wnioski.

Z oczywistych względów nie sposób jest ustosunkować się do wszystkich kwestii poruszonych przez Autorkę w rozprawie. W ramach niniejszej recenzji starałem się zwrócić Doktorantce uwagę przynajmniej na te zagadnienia, które warto byłoby rozszerzyć w rozważaniach lub pogłębić wywody.

Mimo niewielkich uwag krytycznych, także polemicznych, analiza treści rozprawy doktorskiej uprawnia do stwierdzenia, że mamy do czynienia z wywodem przemyślanym, prowadzonym na wysokim poziomie naukowym.

3. Warsztat naukowy Doktorantki jest bardzo dobry. Autorka wykorzystała szeroko literaturę nie tylko *stricte* odnoszącą się do tematu pracy, ale innych zagadnień z nią powiązanych. Wykazała się znajomością ogólnych zagadnień procesowych i materialnoprawnych z zakresu prawa cywilnego. Na szczególną uwagę zasługuje zgromadzenie i gruntowne wykorzystanie literatury innych państw. Należy podkreślić, że ta konstatacja dotyczy tak literatury sprzed ponad wieku, jak i tej najnowszej. Literatura jest prawidłowo powoływana. Te same pozytywne uwagi odnoszą się do szeroko powoływanego orzecznictwa.

4. Recenzowana rozprawa doktorska została napisana poprawną polszczyzną. Na pozytywną ocenę zasługuje nienaganny styl i dbałość w posługiwaniu się językiem prawniczym. Wywód jest klarowny i zrozumiały. Doktorantka w konsekwentny sposób formułowała stanowiska, przedstawiała poglądy doktryny, judykatury i je wzajemnie konfrontowała. Unikała zbędnych dygresji dbając o dyscyplinę w przedstawianiu tytułowego zagadnienia.

5. W pracy wykorzystano różne metody badawcze. Doktorantka, korzystała z metody formalno-dogmatycznej, historycznej i prawno-porównawczej. Sięgnięcie do genezy regulacji oraz ich obecnego funkcjonowania w systemach niemieckim, austriackim, szwajcarskim, francuskim, ale też angielskim pozwoliło na dogłębne zaznajomienie się z różnymi regulacjami i na produktywnie propozycje rozwiązania wielu spornych kwestii występujących w krajowym porządku prawnym. Prawidłowe stosowanie wskazanych metod badawczych pozwoliło na zrealizowanie celów, które Autorka postawiła sobie na początku rozprawy.

6. Doktorantka podzieliła rozprawę doktorską, obejmującą łącznie 460 strony, na sześć rozdziałów oraz dodatkowo wyodrębniła „Wprowadzenie” i „Wnioski końcowe”. Zastosowany przez Doktorantkę podział pracy jest prawidłowy i pozwolił na klarowne przedstawienie wszystkich ważnych zagadnień dotyczących umorzenia postępowania w procesie cywilnym .

III. Konkluzja

Rozprawę doktorską Pani magister Agnieszki Gołąb należy z całą pewnością ocenić wysoko. Uważam, że jest to praca bardzo dobra, a przy tym wartościowa i dojrzała pod względem naukowym. W moim przekonaniu praca będzie miała także duży walor praktyczny.

Uważam, że przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska Pani magister Agnieszki Gołąb stanowi oryginalne rozwiązanie określonego w niej problemu naukowego. Spełnione zostały przeto wymagania stawiane rozprawom doktorskim,

określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2003 r., Nr 65, poz. 595 ze zm.) i jako taka może stanowić podstawę do dalszego procedowania w przewodzie doktorskim Agnieszki Gołąb.

Dr hab. prof. UŚ Krystian Markiewicz

